

ANTECEDENTS D'INTERÈS SOCIOECONÒMIC

FRANCESC GONZÀLEZ I SASTRE
Secció de Ciències Biològiques (IEC)

Abans del 1714 el sistema que regulava les organitzacions polítiques a la península Ibèrica s'assemblava als estats confederats d'avui: cada territori tenia les seves pròpies Corts; les seves institucions polítiques de govern; legislació, fiscalitat i moneda pròpies, eventualment la seva llengua. L'única realitat que tenien en comú era el cap de l'Estat —el rei—, que havia de jurar respecte a les lleis i els costums de cada territori.

L'ocupació industrial principal de Catalunya des del segle XIV fou el tèxtil i ja aleshores era present en els corrents comercials generals. És important remarcar que el redreç de Catalunya, després del període de crisi baixmedieval, no va tenir relació amb el Decret de Nova Planta, com s'havia fet córrer,¹ quan, tal com recordava Pierre Vilar,² l'Estat català havia deixat d'existir. La recuperació s'havia iniciat en el segle XVII³ i continuà, malgrat la desfeta del 1714.

Inicialment l'economia de Catalunya s'havia basat en els cereals i, en proporció menor, en la vinya i l'olivar. El bou i la mula foren la força física animal a disposició de la pagesia i dels traginers. Entre el 1580 i el 1640 el repte principal a superar era el rendiment agrícola baix. Del 1590 al 1650 hi va haver un primer cicle de crisi agrícola, que afectà tot Espanya, la Itàlia del nord, la França del nord i de l'est, i Alemanya. Després del 1660, un segon cicle va afectar els Països Baixos, i el nord i el sud de França.⁴ Anglaterra se salvà de crisis greus.

El declivi es compensà a Catalunya amb el retrocés del guaret⁵ i l'especialització vitivinícola. La rotació bianual passà a trianual, i s'introduí el cultiu dels llegums, del lli i del cànem. Amb les concessions de rabassa morta va créixer el cultiu de la vinya. Les guerres europees van afavorir l'exportació vitivinícola a Angla-

terra i Holanda. A finals del segle XVII, l'aiguarent i el vi van adquirir la condició de productes bàsics de l'economia catalana. Hi ha consens entre els estudiosos sobre el punt que l'arrencada industrial fou la conseqüència de la rendibilitat elevada de les vendes de vins i aiguarents a l'exterior. Durant el segle XVII, l'activitat industrial es desplaçà a localitats més petites, al mateix temps que a Barcelona i a altres ciutats grans el comerç s'incrementava. A Barcelona i Girona la producció tèxtil baixà, bo i augmentant a Sabadell, Terrassa, Mataró, Granollers, Vic, Manresa i Igalada.

Al començament de l'època moderna, a Catalunya només hi havia una dotzena de ciutats de més de 2.000 habitants. Barcelona en tenia 35.000, com Florència. Amb alts i baixos, l'exportació augmentà, encara que no el consum intern. Durant el període 1695-1696 Catalunya va fer venir de la península Ibèrica el 20 % de les importacions, de l'àrea mediterrània el 25 %, d'Amèrica el 21 %, del nord d'Europa el 29 % i de l'Orient el 5 %. La historiografia catalana ha reunit moltes evidències sobre la modernització i l'èxit del sistema productiu català des de la segona meitat del segle XVII fins al principi del segle XVIII. És llarga la llista de poblacions europees on en època moderna hi ha documentada presència de comerciants de Barcelona. Mentrestant, a Catalunya tècnics i tecnologies forans renovaven la manufactura de teixits, la producció d'aiguarent, l'estampació i el gènere de punt; començava la indústria manufacturera del cotó, la producció preindustrial, el desenvolupament del transport i la dispersió del treball tèxtil en zona rural.

La millora de la situació econòmica del país va tenir efectes en els paràmetres biològics: la població catalana va créixer. Si a finals del segle XV era d'uns 220.000 habitants, a principis del segle XVIII arribava als 400.000 i a finals del XVIII als 800.000. En un tal augment, hi va incidir la immigració des d'Occitània, que, a mitjan segle XVII, constituïa entre un 10 % i un 15 % de la població del litoral. La represa demogràfica es nota a partir dels anys seixanta del segle XVII. Creixen la taxa de nupcialitat i la de natalitat, la segona superant la primera i invertint-se així la piràmide de les edats, amb predomini de la gent jove, base i punt de partida dels increments del segle XVIII. Creixen totes les ciutats grans i mitjanes, el Vallès, el Maresme i el Baix Empordà; aquesta última comarca, a causa de la indústria tapera artesanal. Les comarques occidentals, en canvi, passen de representar el 22 % de la població catalana a l'11 %.

Tot aquest conjunt de dades ha fet comprendre que

1. Vicente MORENO CULLELL, «Les noves orientacions de l'economia catalana durant els segles XVI i XVII», *Ciències Socials en Xarxa* (en línia) (25 novembre 2010), <blogs.sapiens.cat/socials-en-xarxa/2010/11/25/les-noves-orientacions-de-l'economia-catalana-durant-els-segles-xvi-i-xvii> (consulta: juny 2015).

2. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, 1964, p. 294-298 i 387-394.

3. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres: Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic, Eumo, 2005, p. 261-265.

4. Cf. Josep FONTANA, «Sobre el comerç exterior de Barcelona en la segona mitat del siglo XVII. Notas para la interpretació de la coyuntura catalana», *Estudios de Historia Moderna*, v (1955), p. 213 i s.

5. Jaume DANTÍ, «Els cereals. Retrocés del guaret i conreus intensius», a *Història agrària dels Països Catalans*, vol. 3, *Edat moderna*, Barcelona, 2008, p. 91-124, especialment p. 112-113.

l'any 1700 Catalunya no era una societat decadent ni retrògrada. Havia posat les bases per a una especialització de la producció i del comerç. Exportava vi i aiguardent a Europa, sobretot als països de l'Atlàntic nord. La societat catalana s'havia acostumat a produir per a un mercat gran. A Catalunya, en general, hi havia més poder adquisitiu que enlloc de la Península, i una burgesia conscient de la seva força. L'aposta política de la guerra del 1705 fou liderada per la burgesia, organitzada en la Junta de Braços.

El 1700 l'augment insignificant de la demografia castellana alterava les expectatives existents des del 1500. Anglaterra, Escòcia, Irlanda i Portugal, territoris amb demografia pobra durant el segle XVI, van passar de 12 a 25 habitants per quilòmetre quadrat. Espanya passà d'11 a 15. Anglesos, francesos i holandesos havien anat entrebancant el comerç amb el continent americà, al compàs de la ineficàcia militar i política de l'Imperi i de la monarquia espanyols.

En el volum que té a les mans, el lector hi trobarà prou elements de judici per a copsar que la desfeta del 1714 va tenir efectes devastadors en l'estructura política de Catalunya. Però, tal com hem indicat i a causa de la feblesa del que restava d'Espanya —que va perdre aleshores els darrers dominis mediterranis extrapeninsulars, compresa Menorca—, l'estructura econòmica de Catalunya se salvà. I encara hi va haver increment en les indústries urbanes: els tints, els acabats tèxtils i els articles de luxe. Entre el 1725 i el 1787 Catalunya doblarà la seva població i arribarà als 868.668 habitants. La població activa s'estructurava així: 68.850 pagesos, 94.580 jornalers, 31.010 artesans, 10.000 eclesiàstics, 1.300 nobles, 16.000 criats i 1.000 funcionaris. Creixen la vinya, la construcció de naus i el comerç amb Amèrica. Les fàbriques es multipliquen: la primera fàbrica d'estampats d'indianes és del 1746, i el 1767 en funcionaven vint a Barcelona, i el 1771 vint-i-cinc, a més de nou fàbriques de teixits de llana, amb 30.000 obrers. El 1792 la indústria cotonera ocupava 80.000 persones. A finals del segle XVIII hom exportava 700.000 parells de sabates l'any. Apareixen les fàbriques de vidre, es desenvolupen les de paper i hom continua exportant aiguardent.

Paral·lelament a la producció de béns, neixen institucions com la Junta de Comerç, la Companyia de Comerç de Barcelona i les Índies i la Reial Companyia de Filats. I no tot eren males notícies, fins en les institucions culturals, molt malmenades pel resultat de la guerra, amb la supressió de les universitats municipals i la concentració a Cervera. Aquesta concentració va tenir a la llarga un (únic?) efecte positiu: per primera vegada en la història els intel·lectuals i els futurs profes-

sionals catalans (teòlegs, filòsofs, científics, jutges, advocats, metges) van tenir l'oportunitat de conèixer-se tots. Sense aquest fet són difícils d'explicar els contactes múltiples que van establir entre ells quan ja eren fora de la Universitat i les xarxes de recerca que van posar en funcionament. També cal tenir en compte que aquestes xarxes ja funcionaven en el segle XVII, aglutinades entorn de Jeroni Pujades i el seu projecte d'història de Catalunya, de manera que les del segle XVIII (principalment la dels premonstratesos de les Avellanès i la personalitat singular d'Antoni de Capmany i de Montpalau) en són la continuïtat. Per això, probablement, l'Acadèmia dels Desconfiats va sobreviure, fins a convertir-se finalment en l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Fins que fou dirigida pels jesuïtes, Cervera va funcionar acceptablement en el si d'una societat contra-reformista i immobiliària des del punt de vista de les idees.⁶ Finalment, dirigida des del consell reial i objecte de tota mena d'intrigues cortesanes, s'esllanguí i entrà en la insignificança, amb les excepcions de rigor (els Finestres, i Dou i de Bassols). Estudis seriosos es van dur a terme a la Reial i Militar Acadèmia de Matemàtiques (1720-1803) i al Col·legi de Cirurgia de Barcelona (1760-1843). L'activitat d'aquest Col·legi va determinar l'eliminació pura i simple dels estudis mèdics a Cervera (1784). La Junta de Comerç va crear els seus estudis superiors: van néixer l'Escola de Nàutica i l'Escola de Nobles Arts. És cert que el català fou bandejat progressivament de tota activitat oficial i finalment prohibit en l'ensenyament. Però va restar la llengua de tothom, i el fet que encara avui només s'hagi editat una part de la producció literària del segle XVIII és un *handicap* que no deixa veure amb prou claredat el que entre el 1700 i el 1800 vam guanyar i vam perdre.

I d'això tracta el volum que el lector té a les mans. El 1714 no fou el *Fin de la nació catalana*. Políticament desarborada, la societat va resistir i va donar senyals inequívocs que s'aniria redreçant. Primer econòmicament i cultural, després, i ara ja entrem en els segles XIX i XX, políticament. Tot allò de la teoria de la Decadència queda molt lluny, perquè la teoria era més un lament i una opinió que no pas un panorama descrit a la menuda. La nostra no és potser una història gloriosa, però segueix essent una història viva. I al llindar del segle XXI el futur, malgrat les dificultats i les recalcaes, resulta més obert que mai.

6. Cf. Federico VILA, *Reseña histórica científica y literaria de la Universidad de Cervera*, Barcelona, 1923, p. 234-237 (reimpressió: Tàrraga, 1981, amb pròleg de Miquel Batllori).